

A még hátra levő két levél Kassáról 1680 Márczius 29-ről és Besztercebányáról 1683 Januárius 30-ról tisztán személyi, tehát alárendelt jelentőségű. Az előbbeniben azt mondja: „Heut um „Zehn Uhr vormittags kam Graf Braeuner von Szathmar hier an, der „mein und das Herbersteinsche Regiment reducirte“¹⁾, és az utóbbiban tudatja Diendael: dasz er mit Viertausend Mann zu Fusz „in den Bergstädten stehe, von wo aus er einige in Oberungarn „im Armistitio befindliche Posten abzulösen habe, während ihm der „hieu nöthige Tököly'sche Geleitschein noch fehle.“²⁾

Bár mi csekély jelentőségűeknek látszassanak is első pillanatra az e harmincz levélben elszórt és itt kiszedett adatok, mégis épp anynyi kövekhez hasonlíthatók, a melyek csak majd a szakértő építőmester ügyes és avatott kezében nyerik teljes értékök szerinti beszőket és megillető helyöket. En, távol attól az országtól, a melyhez legszebb emlékeim tapadnak, megelőgszem, ha e jövődöbéli építésznek a szerény targonzás szolgálatát megtettem.

A maczedoniai román nyelvjárás.

(Vége.)

Még egy pár szó a rendhagyó igékről. Ezek közé sorolandók azon részint I., részint IV. hajlítású igék, melyek a jelentő és kötmód jelenének egyes számában s a többes 3. személyében, ugyszinte a parancsoló módban is, az igető és személyrag közé amazoknál *edi* (ez), emezeknél pedig *esc* szótagot iktatnak, mit a m-r. nyelvjárás gyérebbsen tesz s a parancsoló mód egyesét utolsó helyen említett igék-nél, a mármarosí román tájbeszéddel megegyezőleg, az *esc* szótag és a személyrag apocopálásával képezi, p. o. *floré tu* virulj te, d-r. *infloresce* vagy *inflori tu*. Továbbá *dau* adok, *stau* állok, *liéu* veszek igék jelentő módu jelen idejének többes 3. személye a m-románban *da*, *sta*, *liea*, helyesebben mint a d-r. egy *u*-val megtöltött *dau* stb., habár különös dolog, hogy a calabriai olasz nyelvjárásban éppen úgy, *egliño stau* ők állanak, hallhatja az ember.³⁾ *Sta tu* állj te parancsoló módu alak is fölülmulja az éjszaki román szlávós *stai* alakját; de már *sciu* tudok ige kötmódu jelen idejének 3. személye *sciba* nyelvtanilag nem oly tiszta, mint a d-r. *scia* tudjon. Végül elhallgatva *dedi* adtam, *steti* álltam, *veni* jöttem régi latinus mult-alakok mainap is általános használatát a m-románban, csak még *beu* iszom, *vreu* akarok igékről jegyezzük meg, hogy ezek többes 3. személye a

¹⁾ „Ma tiz óraker délelött megérkezett gróf Braeuner Szathmárról, a ki „az én ezredemet és a Herberstein-félt felosztatta.“

²⁾ „hogy négyezer gyalogkatonával a bányavárosokban állomásoz, a honnan egynehány hadállomást, a mely a szünet terin áll, fel kell váltania, hollott az erre szükséges szabadalomlevele még nincs meg.“

³⁾ L. Fernow *Italische Mundarten*, 323. 1.

jelentő mód jelen idejében *eli be, vre*, tehát újra a vég *u* elvetésével különböznek az éjszaki román nyelvtől.

Hátra volna az alaktanból a szószármazásról és az úgynevezett részecskékről vagyis párticulákról mondani még valamit. Elsőre nézve azonban csak azon megjegyzésre szorítkozunk, miszerint a m-r. nyelvjárás a török és úgörög nyelvekkel való tözsomszedságánál fogva a századok hosszú során át nem óvhatta meg magát, hogy említett nyelvekből mindössze két vagy három szóképzési ragot ne kölcsönözzön; a részecskék közt pedig, valamint általában szókincsében, ezen nyelvjárás több oly régi jó szót tartott fen és használ még, mely az éjszaki r. nyelvjárásból már régóta kiveszett, milyen *niforse* lat. *nifors*, *cécire* l. *cicer*, *lima* l. *lima*, *nece* l. *nex*, *temone* l. *temo*, *vómera* l. *vomer*, *disicu* l. *disseco* s több ilyen, melyekre nézt szabadjon egyszerűen a fennidézett kútfőkre útalni.

IV. Szókötési különbözések és béfejezés. Fejtegetett nyelvjárásunk mondattani elterései éjszaki ikrétől nem oly számosak. És ez nagyon természetesen van így; mert bármely nyelvben tudomás szerint legkönnyebben változnak idő folytán az egyes szók, már bajosabban az alakok, legbajosabban pedig a szókötés törvényei, mint a melyek a nyelv százsz meg százsz szavát és alakját s úgyszólván a szókincs egész lényegét áthatják. Mindazonáltal tarlozzunk itt is és gyűjtsük egybe a nevezetesebbeket.

Legelsők e tekintetben az *u*-val végződő himnemű személynevek, melyeket az éjszaki r. nyelv szinte általánosságban névtámasz nélkül, a déli ellenben névtámaszszál és pedig úgy használ, hogy, ha bizonyos személynek két vagy több oly neve volna, a támaszt legalább az utolsó névhez okvetlen csatolni kell, pl. *Plutarculu ne spune* Plutarchus mondja nekünk, d-r. *Plutarcu ne spune*; *Pavlu Emiliulu se dispartú di muliere sa* P. Aemilius elvált nejétől, d-r. *Pavlu Emiliu* stb.

Az eddig eléadottakban említve lőn tovább, hogy a m-r. nyelv a vádlóeseti *pre* előljárót máig sem ismeri, holott az éjszaki r. azon előljárót különösen a tulajdon nevek és személynévmások vádlójánál jelenleg semmiképp sem nélkülözheti, de másutt is már fölötte gyakran használja. Ennél azonban még fontosabb ama körülmény, hogy a m-r. nyelvjárás e kérdésre *iu?* d-r. *unde?* hol, hová? a városok és egyéb helységek tulajdon neveit közvetlenül az ige után, igen kevéssé kivétellel, minden előljáró nélkül helyezi, pl. *me ducu Got'a* megyek Gothába, *Alesandru se nascú Pel'a* Sándor Pélában született, d-r. *in Got'a, Pel'a* vagy *la Got'a, Pel'a*. Csodálatos ebben a m-románok nyelvézéke, mely, noha román nyelvünkben a *classicus* latinnak esetvégzetei jobbadán mint többé-kevésbbé elvásoknak tünnek föl, mégis olyatén szó- és mondatkötésben megérzi és megtudja különböztetni a helyi mozgás latinos kifejezését; mert hisz ilyenemű m-r. mondatokban ki nem ösmerné fel a latin nyelv úgynevezett helyi vádoló és távolító, illetőleg sajátító eseteinek maradványait?!

Az előbbivel öszszefüggésben van az, hogy e kérdésre *di iu*? d-r. *de unde*? honnét? a déli román a köznevek elé *di la*, az orszá-
gok, városok stb. tulajdonnevei elé pedig valahogy olaszosan csak *di*
előljárót tesz, p. o. *frate miu vene di la gardina, di Petrupole, di An-*
gliter'a fivérem a kertből, Pétervárról, Angolországból jöve, d-r. *frate-*
mio veni de la vagy *dein gradina, de la* vagy *dein Petrupole, dein*
Angliter'a. Nemkülönb en olaszra emlékeztet *di* szócskának használata
a viszonylagos hasonlításnál, hol a dácziai román mainap *decátu* köt-
szót használ, u. m. *indireptatea este ma buna di junatic'lu* az igaz-
ság jobb a vitézségnél. Ugyancsak *di* szócskáról még az is megjegy-
zendő, hogy *cátu* lat. *quantus* határozatlan számnév elől sok oly helytt
kimarad, hol azt az éjszaki román beszéd szükségkép megkívánja, pl.
câti ani esti? d-r. *de câti ani esti?* hány éves vagy? Egy másik ha-
tározatlan számnév pedig, t. i. *tutu* d-r. *totu* valamenynyi, arról ne-
vezetes, hogy a mellette álló főnevet a m-r. nyelvjárásban névtámasz
nélkül is megszenvedí, p. o. *tru tute mulieri* d-r. *intre tôte muie-*
rile valamenynyi nő közt.

A névmások mondattani használ atát illetőleg csak az az észre-
vétel, hogy a birtokos névmás rövid alakjai a m-r. nyelvben igen gya-
koriak, és hogy midőn ezen rövid alakok főnevükkel együtt egy má-
sik névhez sajátító viszonyban állanak, olyankor, a d-r. nyelvvel el-
lenkezőleg, a névmás, nem pedig főne ve ejtegettetik, pl. *pén'a a in-*
vetiatoriu-miui sê a soru-meai, d-r. *pén'a invetiatoriului micu sê*
a sororei mele tanítóm és nővérem tolla.

Az igénél megrovandó annak az egyes számban való nem ritka
használása többes számu alany mellett, mi kétségen kívül az ismeret-
es görög ilynemű kivételes szókötés befolyásának eredménye és a
mit már egynémel y romániai író is elég megfontolatlanul és hibásan
utánozni kezdett. Különb szép a m-r. beszédben az egyszerű ige-
idők tulnyomó haszn álata, mely azt a d-r. beszédnek az öszszetett idők
már-már egyedüli használása, egy mondatban ugyanazon névmás két-
szeres és háromszoros szükségnélküli ismétlése stb. által okozott ter-
jedtsége és szóárjával szemben nagyon előnyösön jellemzi.

Legeslegvégül hozzuk föl azt is, hogy a tagadó kötszónak az
igéhez, kivált pedig annak állapotjelzőjéhez járultakor a m-r. beszéd
ne helyett rendszerint *nu* t használ, mint *nu-avenda-lui* d-r. *ne-avendu*
nem lévén; ellenben két tagadó mondat öszszeköttetésben állván egy-
mással, a második mondatban igen ékesen *ne* lat. *nec* részecske té-
tetik, pl. *nu me injura, ne me invétia* nem szid, sem nem tanít. *Câ*
hogy kötszót is a m-r. ember némelykor *ce* részecskével helyettesíti,
mint ezt régi könyveink is tették; o oh indulatszó után pedig, mint
vai jaj után, gyakran *di-t* teszen, s általában véve a szóknak mon-
datba való fűzése s elhelyezése vagyis a topica tekintetében is szabá-
dabban jár el.

Ime, nyájas olvasó, miben és miből áll a maczedoniai román
nyelvjárás! Magok a nyelvjárás sajátlagosságai is, ugy hiszszük, elég-

g  babizony tj k annak eredetéről fennebb kimondott véleményünket, Mert e k l nb z seknek egyrészét a legr gib d-r. könyvek nyelvével, melyre folyton hivatkoztunk, m sr sz t pedig majd ez majd amaz éjszaki román tájszólással való kisebb nagyobb megegyezése mi mást tanus tana, mint azt, hogy a dunán-inneni és tuli románok közt hajdan létezett kölcsönös és élénkebb közlekedés csak a XV. század kezdete óta a török uralom által szakasztatott meg? Az ekként született k t iker azért lényegében egy nyelv maradt, egy tétemény, melyen, mint a zenében a különféle  szszhangzatok, némely nyelvtani alakok v ltaozn k.

Dr. Szilasi Gergely.

Am rikai tan gy a philadelphiai k z-kiállitáson.

Am rika 1876-ban kettős ünnepet  l; egyfelől az ipar és ta- dom ny ünnepét; másfelől függetlensége évszázados fordulóját ünnepli. Ezt a kettős ünnepet az am rikaiak mindenként emlekeztet ss  akarják tenni tanügyi tekintetben is. A „New England Journal” egyik munkatársa három csoportra osztja a ki llit nd  iskolai tárgyakat. Az első az iskola-anyagot; a második az iskolai eredményeket, (a növendékek előhaladását); a harmadik a tanügyi statisztikát, módszert, szervezetet, szabályzatot, leir st, történelmi fejlődést fogja felölelni.

I. Elemi- és alsobb iskolák.

Iskolai építkezés tekintetében, az utóbbi 10—15 év alatt, t m rdekelt költöttek az Egyesült  llamok. De még sok a tenni való e téren. A k zki llit s meg fogja mutatni, hogy milyenek legyenek az ezután emelendő iskola-épületek, ugy az eg ssz g- gy, mint az izlés, a kényelem és gazdálkodás szempontjából. Mindenik  llam be fogja küldeni legkiválóbb iskola-épületeinek mintáját. Ez t bbf lek p történik. Egyszer a természeti dimensi kban való kiállitás által minden oda tartozó f lszerel sekkel együtt. Azonban nem nagy kilátás van arra, s nehezen is kivihető, hogy sok tanterem  iskola-épületeket  l- l tsanak ki ily módon; de igenis ezen a módon, a k sdedek iskola- épületét (Gyermekkertet), az osztatlan népiskolát, s t a felsőbb nép- iskolát is be lehet mutatni.

Az  gy kiállitott iskola-épületek megragadják a tömeg figyelmét s mély és maradandó benyomást tesznek a nép lelkületére. Redukált arányú relief-minták, mint minő volt a b csi kiállitáson a Washingtoni Franklin- nt zet fac-simileje, szintén kiv natosak.

Harmadik és kevésbé költséges módja az iskola bemutatásnak a fényképek, rajzok, metszvenyek által; e tekintetben nagy  vr t  h  rajzok is sokat  rnek. Az épületek kiváló tulajdonságait jelezk k a rajzokat kísérő leirások.